

Jana Borguľová

Literárne a vydavateľské aktivity deväťdesiatych rokov v Banskej Bystrici

Mesto Banská Bystrica ako bývalé i nanovo krajské sídlo disponuje celkom slušným počtom kultúrno-umeleckých inštitúcií, spolkov a združení, ktoré sa každé svojou mierou a úroveňou ambícií zaslúžilo o podporu či ignoranciu literárneho života, vyúsťujúceho do edičných počinov. Oni v podstate v dobrom slova zmysle zabezpečovali i teraz zabezpečujú konvenčnú produkciu umeleckej, literárnovednej či bibliografickej literatúry (Literárne a hudobné múzeum, Štátna vedecká knižnica, Okresná knižnica, stredoslovenská odbočka Spolku slovenských spisovateľov, Univerzita Mateja Bela, štúdio Slovenského rozhlasu, Bábkové divadlo na Rázcestí a i.). Takýto štandard vytvára dobré podhubie na to, aby sa z neho mohlo vyčleniť niečo svojbytné, špecifické, netradičné.

Na tomto mieste by som sa chcela osobitne zmieniť o svojom materskom pracovisku, ktoré prichýlilo pod svoje ochranné krídla literárny klub Litera 2. Je to voľné zoskupenie ľudí s tvorivými literárnymi ambíciami, ktoré začalo s pravidelnou činnosťou roku 1991 a doteraz sa prezentovalo štyrmi zborníkmi či almanachmi prác, v súčasnosti je v tlači piaty - tak trochu jubilejný. S podporou Spolku slovenských spisovateľov tak dostávajú možnosť zviditeľňovania nádejné talenty, z ktorých sa pravdepodobne niekoľkí úspešne uchytia v celoslovenskom kontexte. Nepripisujem existencii uvedeného literárneho klubu osobitnú výnimočnosť, pretože podobné pracujú aj inde. Je však dôležité, aby vôbec boli.

Okrem toho Literárne a hudobné múzeum bolo garantom vydania ojedinelej publikácie, prostredníctvom ktorej sa dostalo úcty a uznania básnikovi Mikulášovi Kováčovi. Tento výrazný predstaviteľ slovenskej literatúry (nar. 18. mája 1934) prežil celý svoj tvorivý život v Banskej Bystrici, kde aj predčasne vo veku 58 rokov zomrel (26. mája 1992). Básnikovi priatelia a obdivovatelia jeho umeleckého diela sa rozhodli „zhmotniť“ svoj pohľad na svojráznu osobnosť do reprezentatívnej knižnej podoby, v ktorej by sa zhodnotil ľudský rozmer básnika.¹

Po roku 1989 sa s nástupom nového spoločensko-hospodárskeho poriadku objavil veľmi zaujímavý jav – tým je vznik množstva súkromných vydavateľstiev, ktoré doslova zaplavili knižný trh literatúrou rozličného druhu, predovšetkým však komerčne ladenou. Je to do istej miery samozrejmé, pretože sa musia riadiť ekonomickými kritériami. Ani Banská Bystrica nie je v uvedenej sfére výnimkou. Na tomto mieste však musím podotknúť, že mesto v tejto oblasti po roku 1989 mohlo iba získať, pretože dve desaťročia predtým stratilo jediné kamenné vydavateľstvo – Stredoslovenské vydavateľstvo, ktoré podľahlo tlaku normalizácie (1971).²

V spleti komerčno-reklamných vydavateľstiev sa však roku 1994 aj v Banskej Bystrici nenápadne vynorilo akési minivydavateľstvo jedného muža s provokujúcim názvom Drewo a srd (ďa-

1 Stanislav Balko, Štefan Šmihla: MIKI, svedectvo o stave jednej duše. Koláž dokumentov a spomienok na básnika Mikuláša Kováča. Peter Popelka/Literárne a hudobné múzeum, Bratislava/Banská Bystrica 1994.

2 Pozri Jana Borguľová: Cesty normalizácie v Stredoslovenskom vydavateľstve v Banskej Bystrici. In: Jan Wiendl (red.): Normy normalizace. ÚČL AV ČR/Slezská univerzita, Praha/Opava 1996.

lej len DAS). Jeho majiteľom, redaktorom aj autorom je mladý Banskobystričan Peter Šulej. Nekonvenčný názov vydavateľstva vysvetľuje asi takto – drevo je stav, v akom sa slovenská kultúra nachádza, a srd je spôsob, ako tento stav zmeniť. Už z tohto vyjadrenia je cítiť, o akú produkciu Šulejovi pôjde – predovšetkým o tú nekonvenčnú, alternatívnu, vychádzajúcu z undergroundu. Sám o tom hovorí: „...vo veciach, ktoré chcem vydávať v budúcnosti, by mala byť revolta, pretože na svete je spústa vecí, ktoré rozčuľujú, znervózňujú a nemôžeme ich nemo prechádzať. Ako vydavateľ nemám záujem vydávať milostnú lyriku, lebo podobne ako hovorí Schopenhauer, myslím si aj ja, že tej je toľko, ako úrody na poliach a spokojne ju prenehám osemnásťročným. Možno, že aj preto moje básne pôsobia agresívne, ale nemôže to byť inak a už vonkoncom nie tak ako to povedzme spieva Phil Collins v známej piesni o bezdomovcoch. Je to sladák, ktorý vždy zaberie aj na diskotéke, ľudia sa k sebe túlia, vyznávajú si pri tej piesni lásku a tam je vypovedaná krutá pravda o bedároch... To je podľa mňa dementné!“³ Činnosť tohto vydavateľstva sa riadi vlastným vnútorným poriadkom (akýmsi manifestom), určujúcim jeho profil.⁴

Pristavme sa krátko pri majiteľovi vydavateľstva: V dobe vzniku bol dvadsaťsedemročný, vzdelaním bankský inžinier (smer automatizované spôsoby riadenia), autor poézie a sci-fi próz, inklinujúci k undergroundu. V podstate nečitateľ inej slovenskej pôvodnej literatúry, neškolený v literárnej teórii. Orientovaný na alternatívnu kultúru, ovplyvnený počítačovou technikou. V začiatkoch činnosti mal aj paralelné vydavateľstvo Print Servis, v ktorom vydával inú literatúru, nehodiacu sa do programu DASu. Okrem toho venuje sa aj inej polygrafickej činnosti. Doterajšia produkcia vydavateľstva predstavuje osem útlých knižiek, ktoré si nachádzajú svojich čitateľov i distribútorov. Od začiatku pôsobenia na knižnom trhu je možné dostať uvedené knihy v bratislavskom kníhkupectve AF na Kozej ulici č. 20, ako aj v banskobystrickom kníhkupectve DUMA, Dolná 35.

A kto sú autori DASu? Prvých päť knižiek pochádza z dielne banskobystrických tvorcov, nalađených na jednu vlnovú dĺžku s majiteľom Petrom Šulejom. Neostali bez povšimnutia. Napr. debut Mareka Jančiara Buldozér sa umiestnil v ankete Knižnej revue za rok 1994 na piatom mieste. Básnická zbierka Antona I. Pižurného Pandorinapixľa získala v tom istom roku Cenu Ivana Kras-ka.

Po nadobudnutí prvých vydavateľských kontaktov a istej reklamy Peter Šulej nadviazal pracovné i priateľské vzťahy s mladým a úspešným autorom z Nových Zámok Petrom Macsovszkým a výsledkom bola nielen básnická zbierka *Ambit*, ale aj poviedková kniha *Leptokaria* jeho nemenej úspešného priateľa z toho istého mesta, prozaiika Vladimíra Ballu. Obe si našli veľmi priaznivú odozvu v literárnokritických časopisoch.

³ Mária Glocková: S autorom prvého slovenského porna. Rozhovor s Petrom Šulejom, Smer dnes 20. augusta 1994.

⁴ Vnútorný poriadok vydavateľstva *Drewo a srd*: „1. Autorom alebo členom vydavateľstva *Drewo a srd* (ďalej len DAS) sa môže stať každý umelec bez akýchkoľvek pohlavných, rasových, národnostných, formálnych či ideologických obmedzení. 2. DAS špecifikuje umelca ako človeka narábajúceho s realitou i ne-realitou ináč ako väčšina. 3. DAS chce cez prizmu svojich produktov preskúmať všeobecne platné etické a estetické princípy, poprípade ich ešte rozšíriť. 4. DAS sa cez tvorbu svojich autorov a členov zameriava na boj proti akejkoľvek ideológii a jej následným deriváciám, t.j. totalitarizmu, absolutizmu, fanatizmu, atď. 5. DAS v tejto „vojne“ používa ako zbrane akékoľvek ideológie a ich následné derivácie, t.j. totalitarizmus, absolutizmus, fanatizmus, atď., pretransformované do umeleckej podoby. 6. Produkty DAS nie sú pre všetkých! 7. DAS-u nezáleží na forme vyjadrenia ani na zvolenom médiu. (Na prostriedku nezáleží, dôležitý je cieľ.) 8. DAS je v svojej podstate hyperrealistické, a preto verí v ne-existenciu konečného cieľa, t.j. odideologizovanie myslenia človeka. 9. DAS je apriori apolitické! 10. DAS je čisto komerčná záležitosť! (Žiadna alternatíva, nezávislosť či underground.) 11. DAS si je vedomé časo-priestorových súvislostí, a preto je tento poriadok len dočasný. Platí dovtedy, pokiaľ nebude vypracovaný nový, alebo do absolútneho zániku DASu. 12. Poriadok DAS je otvorený a prístupný akýmkoľvek polemikám, ktoré však nemusia byť akceptované. V Banskej Bystrici 19. decembra 1994.“

Od tzv. medzimestských vzťahov bol iba krok k vzťahom medzinárodným, pretože nateraz posledná knižka DASu sú texty nórskej multimedialnej umeleckej society Origami s názvom Kontemplatie. Vyšla v slovensko-anglickej mutácii a v edičnej poznámke sa uvádza: „texty (...) sú fantastická skladačka mýtov a neomýtov starého 'dobrého', ale už odchádzajúceho sveta papierovej civilizácie s hi-tech (post)moderného priestoru stále viac a viac frustrovaného jedinca na prelome tisícročí“.⁵ Pripravovaným titulom je slovenský preklad divadelnej hry Eugena Ionesca Lekcie a pozdravy, ďalej vlastná Šulejova básnická zbierka Kult, básne Mily Haugovej a i. Napriek samostatnému originálnemu mysleniu, Peter Šulej ako vydavateľ predsa len v začiatkoch hľadal podporu u skúsených a renomovaných autorov z okolia, ako sú Pavel Hruz a Jožo Urban, ktorí mu pomáhali ako externí redaktori či autori doslovov.

Zaujímavá je tiež formálna stránka knižnej produkcie Šulejovho vydavateľstva - informačne detailizovaná tiráž aj s uvedením internetového kontaktu, čiarový kód na obale knihy (čo má znamenať, že kniha je tovar ako každý iný), poďakovanie autora (niekde dotiahnuté ad absurdum), uvádzanie sponzorov a i. Keď na dlhšej časovej osi sledujeme knižnú produkciu vydavateľstva Drewo a srd, môžeme konštatovať, že autorské zázemie má tendenciu stále sa rozširujúceho kruhu s čoraz väčším záberom a zámerom. Svedčí to o etablovaní sa Petra Šuleja na slovenskom knižnom trhu. Medializácia jeho produkcie i jeho samého na stránkach Dotykov, RAKa, Knižnej revue, Kultúrneho života a iných, ho zaraďuje do radu takých vydavateľstiev ako Modrý Peter, Archa, Koloman Kertész Bagala L.C.A. a ďalších. Aj keď sám tvrdí, že jeho existencia v Banskej Bystrici je náhodná, nateraz predstavuje literárno-vydavateľský potenciál tohto mesta a je takmer isté, že s ním treba v nasledujúcich rokoch na edičnom trhu vážne počítať.

⁵ Prehľad knižnej produkcie vydavateľstva Drewo a srd v Banskej Bystrici: 1. Peter Šulej: Porno, 1994 (zbierka básní); 2. Marek Jančiar: Buldozér, 1994 (zbierka básní); 3. Juraj Rybníkár: Ilúzie, 1994 (zbierka básní); 4. Anton I. Pižurný: Pandorinapixfa, 1994 (zbierka básní); 5. Robert Verseghy: Ticho, 1994 (próza); 6. Peter Macsovszky: Ambit, 1995 (zbierka básní); 7. Vladimír Balla: Leptokaria, 1996 (zbierka poviedok); 8. Origami poetika: Kontemplatie, 1996 (zbierka básní).